

ТАЪЛИМ СИФАТИ МЕНЕЖМЕНТИНИНГ ТАШҚИ ВА ИЧКИ НАЗОРАТ МЕХАНИЗМЛАРИ

М.Юлдашев – мустақил тадқиқотчи
ЎзПФТИ

Таянч сўзлар: таълим сифати, сифат менежменти, назорат, баҳолаш, ташқи, ички, сифат мониторинги, сифат кафолати, таълим дастури, ўқитиш методи, ўқитиш шакллари, ўқув-услубий таъминот.

Ключевые слова: качество образования, менеджмент качества, контроль, внешний, внутренний, мониторинг качества, образовательная программа, метод обучения, этапы обучения, учебно-методическое обеспечение.

Key words: quality of education, quality management, control, external, internal, monitoring of quality, education, programme, methods of teaching, stages of teaching, educational-methodical supply.

Таълим сифати муаммоларини муҳокама қилинганда сифатни баҳолаш, назорат қилиш, таъминлаш ва бошқа шу қабили тарғибиди мулоҳаза юритилади. Илмий адабиётларда таълим сифати муаммоларини тавсифлаш учун инглиз тилидаги *quality control* ва *quality monitoring* атамаларидан кўп фойдаланилади [1], [2].

Агар инглиз тилидаги атамаларни уларнинг ўзбек тилидагиси билан таққосланса, қуйидагилар аниқланади:

– *quality control (сифат назорати)* – одатда, сифатнинг муайян даражасига эришишга йўналтирилган баҳолашнинг ташқи муолажаларини белгилаш учун ишлатилади;

– *quality monitoring (сифат мониторинги)* – моддий сарф-харажатлар самарадорлигини баҳолаш билан боғлиқ бевосита баҳолаш ёки сифатнинг у ёки бу мезонлари ва индикаторларини кузатиш жараёнларини назарда тутати, сифат “даражаси”ни белгилайди.

Олий таълим сифати муаммоларига бағишланган хорижий нашрларда қатор (режалаштириш, баҳолаш ёки мониторинг, таҳлил ва ҳоказо) босқичларини ўз ичига олувчи кенг маънодаги (ҳам ташқи, ҳам ички) сифатни баҳолаш тизимини англатувчи *“quality assessment”* атамаси нисбатан кенг қўлланилади [1], [2], [3].

Европа иттифоқида сифатни таъминлаш ёки сифат кафолати тарзида таржима қилиш мумкин бўлган *“quality assurance”* атамаси кўпроқ учрайди [3], [4], [5].

Сифатни таъминлаш тизими, баҳолаш билан боғлиқ босқичлардан ташқари, сифатни такомиллаштириш бўйича ечимларни ахтариш ва қарорлар қабул қилиш, шунингдек уларни жорий этиш босқичларини ҳам камраб олади. Сифатни таъминлаш тизимининг энг муҳим жиҳатлари – унинг даврийлиги ва такомиллаштиришга йўналтирилганлигидир.

Мазкур такомиллаштириш, энг аввало, қуйидагиларга таъсир кўрсатади:

– ғарбий европа таълим тизимининг кенгайиши билан изоҳланувчи таълим жараёни сифатига эътиборнинг ортиши;

– таълим муассасаси, унинг ишлаш тизими, дастурлари, битирувчилар оладиган билим ва малака савияси ҳақидаги маълумотларнинг очиқлиги;

– талабалар, ўқитувчилар ва изланувчиларнинг халқаро масштабдаги кўчиб юриши, шунингдек европа меҳнат бозорининг байналминлашуви.

Шундай қилиб, кенг маънода, олий таълим тизимининг кенгайиши, ундаги рақобат шунга олиб келмоқдики, таълим муассасалари, ҳақиқатдан ҳам, мутахассислар тайёрлашнинг сифат даражасини намоён этиш заруриятига дуч келмоқдалар.

Хорижий мамлакатларда олий таълим сифатини баҳолашда қўлланилаётган механизмларни мамлакатимиз халқ таълими ходимлари малакасини ошириш таълими сифатини баҳолашга татбиқ этилиши мумкинлиги нукта-назаридан қуйидаги мулоҳазаларни баён этиш мумкин.

Сифатни нафақат ташқи, балки ички баҳолаш тизимларининг ривожланиши билан боғлиқ ҳолда таълим муассасаларига тобора кўпроқ мустақиллики бериш аъёнага айланиб бормоқда. Ўз-ўзини баҳолаш алоҳида жараён ёки сифатни баҳолаш умумий циклининг таркибий қисми сифатида қаралиши мумкин. Сифатни баҳолаш ички механизмларининг ривожланиши давлат бошқарувидан бозорнинг тартибга солишига ўтиш, таълим дастурлари ва муассасалари сифатини такомиллаштириш ва ривожлантиришга эътиборнинг кучайиши каби жараёнлар билан боғлиқ.

Мазкур вазиятда қуйидаги мақсадларга қаратилган *таълим сифатининг ташқи назорати* алоҳида эътиборга сазовор:

– таълим сифатини такомиллаштиришга кўмаклашиш;
– таълим сифати ҳақида жамоатчиликка ҳисобот бериш;

– таълим муассасасида ва, кенг маънода, бутун мамлакат таълим тизимида сифатга йўналтирилган ўз-ўзини бошқариш жараёнларини амалга оширишни қўллаб-қувватлаш;

– режалаштириш жараёнларига кўмаклашиш.

Сифатни баҳолашнинг ташқи тизими сифатни кўпроқ стандартлар, иқтисодий самарадорлик ва шу қабили боғлиқ тарзда тушунишга мойил бўлса, ичкиси – рақобатбардошлик, ривожланишга йўналган такомиллаштиришлар билан боғлиқ тарзда талқин қилади. Одатда, ташқи баҳолаш жараёни ўзини-ўзи баҳолашнинг (мақсадларни қўйиш, умумий тайёргарлик, текшириш жараёни, ҳисобот ва кейинроқ амалда қўллаш) элементларини ўз таркибига олади.

Сўнгги даврларда сифатни баҳолашнинг хорижий тизимларида асосий эътиборнинг назорат ва мониторингдан ривожланиши, такомиллаштириш ва ўзини-ўзи тартибга солишга кўчиши кузатиш мумкин. Самарадорлик кўрсаткичлари ва эксперт текширувлари ҳам ташқи ва ҳам ички сифат тизимларида баҳолаш жараёнларида қўлланилаётган асосий ёндашувлардир. Самарадорлик кўрсаткичлари мақсадга эришилганлиқни баҳолаш имониятини берувчи тажрибада аниқланган миқдор ва сифат ҳақидаги маълумотларни миқдорий баҳолашга кўпроқ таянади. Мутахассислар томонидан амалга оширилаётган баҳолаш методларининг аксарияти эксперт текширувлари (ёки таҳлилари) деб аталади.

Самарадорлик кўрсаткичлари, шунингдек, эксперт текширувларини қўллаш узил-кесил жавоб берилиши мураккаб бўлган бир қатор муаммо ва саволларни туғдиради. Масалан, айнан қайси самарадорлик кўрсаткичлари таълим сифатини баҳолаш мезонлари сифатида қўлланилиши мумкин, ким эксперт бўла олади, у ёки бу баҳолашлар қанчалик ишончли?

Шунингдек, сифатни таъминлаш тизимларида ички ва ташқи баҳолаш жараёнлари ўртасидаги мувозанат, баҳолашнинг мақбул методларини ахтариш ва бошқа шу каби ҳал этилмаган қатор муаммолар мавжуд.

Мамлакатимиз таълим тизимида сифатни ташқи баҳолашнинг стандартлар ва самарадорлик кўрсаткичларига қаратилган лицензиялаш, аттестация ва аккредитация, шунингдек таълим муассасасини ва унинг алоҳида мутахассисликларини рейтинг тизими асосида комплекс баҳолаш кўпроқ ривожланган. Мазкур баҳолаш тадбирларининг барчаси ички текширишларни ўтказишни ҳам ўз ичига олади.

Бугунги кунда кадрлар тайёрлаш мақсадлари ва улар компетенцияси моделларининг ўзаро мослиги кўрсаткичларидан бири бўлган таълим дастурлари сифатини, шунингдек профессор-ўқитувчилар таркибининг сифатини баҳолаш ўта долзарб масалага айланган. Таълим дастурининг сифати уни амалга оширишда иштирок этаётган профессор-ўқитувчиларнинг малака савиялари, компетентлиги, малака оширишдан ўтганлиги, профессор-ўқитувчилар таркибининг барқарорлиги ва мослашувчанлиги даражасига боғлиқ.

Бирок мазкур кўрсаткичлар баҳолаш учун етарли ҳисобланмайди. Баҳолаш ўқув жараёнининг ахборот ва моддий-техника таъминотини ҳам камраб олади. Бунда таълим дастурлари доирасида таҳсил олаётганларга қутубхона хизматини кўрсатишнинг умумий ҳолати, улар учун таълим муассасаси томонидан тайёрланган ўқув адабиёти ва тарқатма материалларнинг мавжудлиги ва сифати, Internet тармоғидаги ахборот манбаларидан фойдаланиш имкониятининг мавжудлиги, ўқув жараёнининг моддий-техника таъминоти даражаси алоҳида аҳамият касб этади.

Таълим дастурининг тугаллиги, ўқув жараёнининг фанлараро, компетенциявий ва лойихага йўналтирилган ёндашишлар акс этадиган ўқув-услубий таъминоти сифати, ишчи ўқув режаларнинг намунавий режаларга мослиги ҳам долзарб масала бўлиб қолмоқда.

Таълим дастурини амалга ошириш самарадорлигини акс эттирувчи кўрсаткичлар таълим дастурини бошқаришни, таълим дастури бошқарувининг ташкил этилишини, ўқув гуруҳларининг шакллантирилишини, ташкилотлараро алоқаларни очиб беради.

Ўқитиш/таълим бериш методи – жуда муҳим кўрсаткич. Бунда ўқитишнинг фаол методлари мавжуд бўлган ўқитиш жараёнларининг компетенцияларни ривожлантириш методлари билан мутаносиблиги, ўқитиш жараёнида таълим амалиётидаги реал вазиятларни қўллаш, малака ишларини тайёрлашда фанлараро ёндашишни қўллаш масалалари назарда тутилади.

Яна бир муҳим кўрсаткич – таълим муассасасида фаол қўлланилаётган **ўқитиш сифатини баҳолаш механизмининг мавжудлиги ва самарадорлиги**. Бунда жорий назорат, оралик назорат, якуний малака ишлари ва уларнинг таълим муассасаларидаги мавжуд муаммоларнинг ечимига қаратилганлиги назарда тутилади. Кўпгина таълим муассасалари таълим жараёнида ва унинг сўнггида таълим олувчилар билан анкета-сўровларини ўтказиш ва тингловчиларда компетенциялар ривожланишини назорат қилиш методларидан фойдаланадилар.

Таълим дастурининг натижавийлигини акс эттирувчи алоҳида кўрсаткич – **мутахассисларни тайёрлаш сифати**. У ўз таркибига оралик назоратлар натижаларини, таълим дастурининг ўқувчилар томонидан баҳоланишини, таълим дастурини буюртмачи ташкилотлар раҳбарлари томонидан баҳоланишини олади.

Компетенциявий ёндашувга асосланган таълим дастурлари бўйича ўқитишнинг шакл ва методларини баҳолаш муаммоси алоҳида аҳамият касб этади.

Таълим дастурлари бўйича ўзини-ўзи баҳолаш натижасида таълим муассасаси куйидаги маълумотларни (тегишли жадваллар шаклида) тақдим этади.

1) Ўқитиш шакллари бўйича:

- турли ўқитиш шакллариининг таълим дастурида биргаликда қўлланилиши;
- таълим дастурида ўз аксини топган анъанавий ва фаол ўқитиш шакллариининг нисбати;
- ўқитиш методлари ва уларнинг таълим олувчилар томонидан қабул қилиниши (ижобий, танқидий);
- келгусида анъанавий ва фаол методлар нисбатини ўзгартиришга бўлган эҳтиёж;
- таълим дастурида фойдаланилаётган вазиятлар, ишчанлик ва ролли ўйинлар, уларнинг тавсифлари.

2) Оралик аттестациялар бўйича:

- оралик назоратлар ва уларда амалий кўникмаларнинг баҳоланиши натижалари;
- таълим олувчиларнинг оралик назорати натижалари.

3) Битирувчиларнинг якуний аттестацияси бўйича:

- битирувчиларнинг якуний тест назорати бўйича ўртача бали;
- якуний аттестация ишининг ҳимояси бўйича ўртача бали;
- якуний аттестациядан ўтаолмаган битирувчилар сони.

Таълим дастурини ташқи баҳолаш жараёнида экспертлар баҳолаш мезонларига (юқори даражада, ўртача, паст, йўқ) мослик даражасини аниқлайдилар ва куйидаги асосий кўрсаткичлар бўйича баҳолашни амалга оширадилар:

1) Ўқитиш методлари.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда куйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- маърузалар, семинарлар, ишчанлик ўйинлари ва ҳоказоларнинг, аудитория ва мустақил машғулотларнинг нисбати;
- ўқитишнинг анъанавий (маъруза, семинар) ва интерфаол (ишчанлик ўйинлари, тренинглар, алоҳида вазиятлар таҳлили ва ҳоказо) шакллариининг нисбати;
- ўқитишнинг фойдаланилаётган методлари тасдиқланган методик тавсияларнинг ривожлантириш талабларига қай даражада мос келади: жамоа бўлиб ишлаш кўнимаси, коммуникатив кўникмалар, бошқа шахсларга таъсир кўрсатиш кўникмалари, ахборотларни олиш ва қарорлар қабул қилиш, когнитив, функциональ, шахсий ва ахлоқий компетенциялар (аниқ вазиятлар таҳлили, ишчанлик ва ролли ўйинлар, компьютерли тренажерлар, тренинглар);
- ўқитиш жараёнида таълим муассасаси амалиётидаги аниқ вазиятлардан фойдаланиш.

2) Жорий назорат жараёнида таълим олувчиларни ўқитишнинг сифатини баҳолаш механизмларининг мавжудлиги ва самарадорлиги.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда куйидаги омилларни эътиборга олиш лозим бўлади:

- ҳар бир фан (ўқув модули) бўйича албатта ёзма қисмдан иборат бўлган якуний (зарур ҳолларда – оралик) синовларнинг мавжудлиги;
- ҳар бир фан (ўқув модули) бўйича компетенциялар ривожланиши таҳхисига йўналтирилган назорат шакллариининг мавжудлиги.

3) Якуний назорат жараёнида таълим олувчиларни ўқитишнинг сифатини баҳолаш механизмларининг мавжудлиги ва самарадорлиги.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда куйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- якуний назоратни ташкил этиш ва ўтказиш методикаси;
- битирув ишларининг мавзулари ва уларнинг муассасалар ва ташкилотларнинг амалдаги муаммолари билан боғлиқлиги;
- бир ўқитувчига тўғри келадиган битирув ишлари;
- тингловчилар компетенцияларини ривожлантириш назоратининг ташкил этилиши.

4) Ўқитиш сифати назорати.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда куйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- битирув ишларининг тугалланганлик даражаси, битирув ишларидан муассасалар фаолиятида амалий фойдаланиш имконияти;
- оралик аттестациялар жараёнида тингловчиларнинг амалий кўникмаларини баҳолаш.

Шунингдек, компетенциявий ёндашувга асосланган таълим дастурларидаги **ўқув-услубий таъминотни** баҳолашга эътиборни қаратиш зарур.

Таълим дастурларини ўзини-ўзи баҳолаш жараёнида таълим муассасаси куйидаги маълумотларни тақдим этади:

- таълим дастурининг ҳар бир ўқув модули бўйича ўқув-услубий материалларнинг намунавий мажмуаси;
- ўқув модуллари бўйича тўла ҳажмда ишлаб чиқилган ўқув-услубий материаллар;
- таълим дастури бўйича таҳсил олаётган тингловчилар ихтиёрида бўлган умумий модуллар бўйича ўқув адабиётларининг сони ва сифати;
- таълим дастури бўйича таҳсил олаётган тингловчилар ихтиёрида бўлган мутахассислик модуллари бўйича ўқув адабиётларининг сони ва сифати.
- таълим дастури ихтиёрида бўлган компьютер техникаси тавсифи;
- ўқув модуллари бўйича фойдаланилаётган дастурий маҳсулотлар тавсифи.

Таълим дастурини ташқи баҳолаш жараёнида экспертлар баҳолаш мезонларига (юқори даражада, ўртача, паст, йўқ) мослик даражасини аниқлайдилар ва куйидаги асосий кўрсаткичлар бўйича баҳолашни амалга оширадилар:

1) Дастурнинг ўқув-услубий таъминоти.

Кўрсаткични баҳолашда куйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- лойиҳалар устида ишлаш учун услубий таъминотнинг мавжудлиги;
- ўйин шаклидаги таълимни ташкил этиш учун, шу жумладан, таълим муассасасининг ўзида, ишлаб чиқилган компьютерлаштирилган имитация моделларининг мавжудлиги;
- ўқув модуллари бўйича тарқатма материаллар, уй вазифаларининг намуналари, якуний битирув ишларини тайёрлаш бўйича услубий тавсияларнинг мавжудлиги;
- ўқитишнинг лойиҳа устида ишлаш, жамоада ишлаш, коммуникатив кўникмалар, ахборотларни таҳлил қилиш, қарор қабул қилиш кўникмаларининг ривожланишига кўмаклашувчи методларидан фойдаланиш даражаси;
- ўқитиш жараёнида масофавий таълим элементларидан фойдаланиш;
- таълим дастури тузулмасининг мувофиқлаштирилганлиги: анъанавий ва фаол методлар.

2) Зарур ўқув адабиётларининг мавжудлиги ва миқдорининг етарлилиги.

Кўрсаткични баҳолашда куйидаги омилларни эътиборга олиш лозим бўлади:

- таълим олувчиларнинг қўлига бериладиган ўқув адабиётларининг сони ва сифати, фойдаланувчиларнинг

адабиётлар ва таркатма материаллар билан таъминланиш даражаси;

— ишчанлик вазиятлари, тестлар, муассасалар фаолиятига доир ахборот-таҳлил материаллари каби қўшимча материалларнинг мавжудлиги;

3) Ўқув жараёнининг моддий-техника таъминоти.

Кўрсаткични баҳолашда қуйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- кутубхона таъминоти тавсифи;
- компьютер ва техник таъминот тавсифи;
- аудитория фонди тавсифи;
- бошқа жойдан келган таълим олувчилар учун яшаш шароитларининг тавсифи.

Энг жиддий кўрсаткичлардан бири – компетенциявий ёндашишга асосланган таълим дастурларида дарс берувчи **профессор-ўқитувчи кадрлар** савиясини баҳолаш.

Таълим дастурларининг ўзини-ўзи баҳолаши натижасида таълим муассасаси томонидан (тегишл жадваллар асосида) қуйидаги маълумотлар тақдим этилади:

- таълим дастурини амалга оширишда банд бўлган ўқитувчиларнинг умумий сони;
- профессор-ўқитувчиларнинг блоклараро тақсимланиши;
- хорижий тилларни биладиган ўқитувчилар

Таълим дастурини ташқи баҳолаш жараёнида экспертлар баҳолаш мезонларига (юқори даражада, ўртача, паст, йўқ) мослик даражасини аниқлайдлар ва қуйидаги асосий кўрсаткичлар бўйича баҳолашни амалга оширадилар:

1) Ўқитувчиларнинг малака савияси.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда қуйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- таълим дастурида банд бўлган ўқитувчилар таркибидаги фан докторлари ва фан номзодлари улушини;
- таълим дастурида банд бўлган ўқитувчилар таркибидаги профессор ва доцентлар улушини.

2) Ўқитувчиларнинг компетенцлиги.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда қуйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- малака ошириш ва қайта тайёрлаш соҳасида 5 йилдан ортиқ иш стажига эга бўлган ўқитувчилар сони;
- хорижда малака ошириш дастурларида иштирок этган ўқитувчилар сони;
- 2005 йилдан сўнг чоп этилган дарслик, ўқув қўлланма, монография, дарс берадиган фани бўйича мақолалар муаллифи бўлган ўқитувчилар сони;

3) Профессор-ўқитувчилар таркибини бошқаришдаги барқарорлик ва мослашувчанлик.

Мазкур кўрсаткични баҳолашда қуйидаги омилларни эътиборга олиш лозим:

- ўқитувчилар амалдаги таркибининг аввал эълон қилинганига мослиги;
- ўқув жараёни сифатининг назорати натижаларига кўра ўқитувчиларнинг алмаштирилишини таъминлаш.

Юқорида кўриб чиқилган ва ундан бошқа яна бир қанча кўрсаткичлар мисолида таълим сифатининг ички тизими ёрдамида таълим муассасасидаги таълим сифатининг ташқи экспертизасини етарли даражада ҳолис ўтказиш имконияти туғилади.

Адабиётлар

1. Мотова Г.Н., Наводнов В.Г. Системы аккредитации за рубежом: Научное издание. -Йошкар-Ола: Центр государственной аккредитации, 2004. -С. 58.
2. Quality Management in Education. Self-evaluation for quality improvement. HM Inspectorate of Education. Published by HMIE, April 2006. -112 p.
3. Quality Procedures in European Higher Education. European Network for Quality Assurance. <http://www.enqa.net/texts/procedures.pdf>
4. Quality Assurance: A Reference System for Indicators and Evaluation Procedures. European Association of Universities. <http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/>
5. Benchmarking in higher education. European Network for Quality Assurance. <http://www.enqa.net/texts/benchmarking.pdf>.

РЕЗЮМЕ

Хорижий мамлакатларда қўлланилаётган таълим сифати менежментининг ташқи ва ички баҳолаш механизмларини мамлакатимиз халқ таълими ходимлари малакасини ошириш тизимида таълим сифатини баҳолаш мезонларига татбиқ этилиши мумкинлиги нуктаи назардан таҳлилий мулоҳазалар баён этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье изложены аналитические рассуждения о возможности применения механизмов внутреннего и внешнего контроля менеджмента качества, используемых зарубежом, при проведении оценки качества образования в системе повышения квалификации работников народного образования нашей страны.

SUMMARY

The article deals with the analytical ideas and views on the possibility of using internal and external monitoring of quality management used abroad, in assessing the quality of education in the training of public education personnel in our country.

УДК 74.202.4

ПУТИ АКТИВНОГО ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ С ЦЕЛЬЮ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ

Ф.З. Юсупова - старший преподаватель

Навоийский государственный горный институт

Таянч сўзлар: ўқиш жараёни, ўқитиш методлари, анъанавий методлар, инновацион ёндашиш, ўқитиш воситалари, билим самарадорлиги.

Ключевые слова: учебный процесс, методы обучения, традиционные методы, инновационный подход, средства обучения, качество знаний.

Key words: educational process, methods of teaching, traditional methods, innovative approach, teaching aids, quality of knowledge.

«Целью высшего образования является подготовка с учётом перспектив развития страны конкурентоспособных высококвалифицированных кадров с высокими духовно-нравственными качествами, способных к самостоятельному мышлению и обеспечению прогрессивного научно-технического, социально-экономического и культурного развития общества» [1]. Исходя из этой цели одним из основных задач высшего образования является «систематическое совершенствование организации и методики подготовки кадров, исходя из перспектив экономического и социального развития страны, потребностей общества, современных достижений науки, техники, технологий, экономики и культуры; введение в практику интерактивных методов обучения, новых педагогических и информационных технологий, методик и средств самообразования и индивидуализации обучения, системы дистанционного образования» [1] и т.д.

Необходимость обеспечения вышеуказанных задач высшего образования, реализация Национальной программы подготовки кадров, быстрое обновление и расширение

информационных потоков в образовательном процессе активизировала поиск педагогической наукой и практикой путей повышения эффективности образовательного процесса, совершенствование всех его составных элементов. Появилась острая необходимость перехода от пассивного получения информации к активному её восприятию и переработке. Обеспечить это можно путём активного внедрения инноваций в процесс обучения. Это означает введение нового в цели, содержание, методы, формы и организацию учебного процесса. Стремление введения в систему образования как можно больше инноваций - основной путь повышения эффективности обучения и подготовки высококвалифицированных специалистов.

Процесс обучения сложен и многогранен, он зависит от самых разнообразных и разнохарактерных факторов. Успешно выполнить свою задачу преподаватель может только в том случае, если овладеет методами обучения, выработанными педагогической наукой и передовой практикой, будет систематически совершенствовать мастерство.